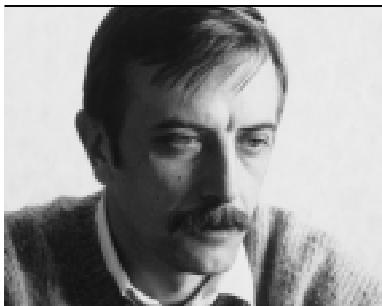

Сяргей Дубавец

...адкрыцьцё паэзii і адкрыцьцё Беларусi
падобныя сілаю пачуцьця...

Купала — magic

Асноўны матыў творчасці

Чалавечы вобраз Янкі Купалы не прамалёўваецца, не намацваецца, не паддаецца разуменьню. Ці хтосьці ведаў гэтага чалавека? Ці хтосьці яго любіў? Ці хтосьці гэтага чалавека запомніў? Які ён, Янка Купала ўцелаўлёны — грамадзянін з даведкай, пациент лекара, лавэлас? выпівока? чыйсьці сябра, муж, бацька... Ніякі.

Назваўшыся імем бoga, Ян Луцэвіч адмовіўся ад біяграфіі, факты якой хоць нешта б значылі ў ягоным жыцці і творчасці, і ад чалавечага характару, рысы якога сёньня складаліся б у адно з успамінаў сучаснікаў. Ён стаў правадніком тae духовae стыхіi, што сыходзіла аднекуль з вышыняй, з Алімпу цi з гімнаў Рыгведы. Усё матэрыяльна-прадметнае — Бяларучы, вучоба ў Піцеры, праца ў Вільні, жыць-

цё ў Менску, а ўрэшце пагібелъ у Маскве – выглядае бездапаможна і непераканаўча побач з яснай і магутнай метафізікай ягонае пазіі. Назваўшыся Купалам, Луцэвіч памёр. 15 траўня 1905 году ў ягонае цела грамадзяніна з даведкай усяліўся персанаж зусім іншага, незяднога жыцьця: чараунік, маг, magic.

111

Дасыледнікі выводзяць імя паганскага бога Купалы ад старажытнагрэцкага Апалона і індыйскага Крышны-Гопалы – адтуль, адкуль, нібыта, прыйшла наша цывілізацыя. У сваіх, беларускіх абставінах паэт вызначыў сабе месца ў пантэоне паганскіх багоў (на Алімпе беларускае літаратуры) наступным чынам:

О, богі рэк, лясоў і ніваў!
Дажбог, багамі съвету дан,
Пярун бlyскотны і грымлівы,
І ты, Купала, съветач тайн...

«Урывак з паэмы», 1910¹

Лічыцца, што Ян Луцэвіч назваўся Купалам, бо нарадзіўся на Купальле. Ці абраў бы ён сабе іншае паэтычнае імя, калі б зьявіўся на съвет на Дзяды, на Каляды або ў іншы час? Напэўна, калі б такое здарылася, гэта быў бы зусім іншы творца, бо каляндарнае супадзеньне і пакліканы ім выбар імя цалкам перадвызначылі асноўны матыў творчасці Янкі Купалы.

Купальле – гэта ня толькі абрэд, калі дзяўчаты пускаюць вянкі на ваду, а хлопцы – агнявыя колы з гары. Гэта найперш – калі апоўначы закрасуе кветка-папараць, што прыносіць шчасльце. Ішчасльце гэтае зусім не абстрактнае. Пад купальскай папарацьцю схаваны скарб. Прычым красуе тая кветка ня ў цёмным лесе. Яна красуе на кургане.²

Між іншым, пра тое, што курганныя скарбы раскрываюцца на Купальле, этымолаг Даёт піша ў артыкуле «Купа», чым разбурае звыклэе ўяўленье, быццам Купальле – ад купаньня.

Купальле – гэта калі красуюць папараць-кветкамі купы-курганы.

¹ Цыт. паводле Пойнага Збору твораў (Менск, 1999. С.405), у пасьмяротных выданьнях гэты верш не друкаваўся, г.зн. быў забаронены савецкай цэнзурай. Такім чынам вообраз паэта і асноўны матыў творчасці Купалы падганяліся пад ідеалагічны стэрэатып, што быў сфармаваны ў перыяд масавых рэпрэсіяў. Тут і далей звесткі пра забарону – з гэтага 9-тамовага Збору Твораў.

² Уладзімер Даёт паведамляе пра курган: «татарск. узгорак, горка; насыпны ўзгорак, старажытная магіла, магілішча. Курганьнік — той, хто раскопвае курганы, скарбашукальнік».

А паміж гэтага красаваньня царуе мадэратар-Купала, курганьнік, скарбашукальнік, съветач тайнаў. Ён раскрывае скарбы, схаваныя ў старажытных магілах, і перад намі паўстаюць жывыя карціны прадаўняга жыцьця. Містэрыя!

Дзеля аналогіі першым згадваецца Мікалай Гоголь. Ягонае апавяданье «Вечар напярэдадні Івана Купалы» прысьвечанае скарбашукальніцтву і распавядаецца ў ім, як бедны работнік Пётар Бязродны (!) знаходзіць скарб з дапамогай нячыстай сілы. Тут і кветка папараці. У іншым апавяданьні Гогаля — «Зачараваным месцы»¹ — называецца асаблівая прыкмета, паводле якой шукаюць скараб — съвetchka на магіле.

Ян Луцэвіч ведаў пра гэтыя творы са школы. Схаваны скараб абуджаў фантазію, быў зразумелы для ўсіх, жаданы (бо як яшчэ фантастычным чынам можна палепшыць уласнае жыцьцё?) і асацыяваўся найчасціцей з магілай. У адрозненінне ад Гогаля, у Купалы скарбашукальніцтва набывае выгляд буджэння нацыі.

Адкрыцьцё цуду паэзіі бясконцае, патаемнае і нязводнае. Творца пачуваецца чарапуніком, праз якога струменіць магічная энергія. Нішто ў жыцьці не дараўнае гэткаму перажываньню, не перавысіць гэткага сэнсу і гэткага задавальненія, бо гаворка ідзе пра абсолютнае. Ты — чарапунік. І ў цябе ёсьць місія — будзіць уласны народ. Той самы, які жыве сабе й жыве, ня ведаючы, хто ён такі і адкуль узяўся. Ты раскажаш яму ўсю Праўду. Не зацікавіцца? А ты зрабі неверагоднае — цуд. Падумай, у што ён такое бясконцае, патаемнае і нязводнае па-сапраўднаму верыць. Рацыя, верыць ён у чарадзейства, пра што і пяе сам сабе свае песні-казкі. І ты, чарапунік, складзі яму такую казку, такую містэрию, такое fantasy, такое кіно пакажы, каб ажно дух заняло і адкрыцьці сталіся явай.

Купала стварае шаблонныя вобразы і карціны, выкарыстоўваючы максімальна даступныя ягонай аўдыторыі сродкі — яркія, блёсткі і прытым наўзідзіў свае. Найперш — гэта свая, ня надта яшчэ літаратурная мова. Купала прэтэндуе на ахоп усяго народу. А што можа быць больш масавым, чым містэрыя ажыўленае мінуўшчыны, якая сьпіць у кургане...

Адкрыцьцё паэзіі і адкрыцьцё Беларусі падобныя сілаю пачуцьця. Як скажа пра гэта першы стрэчны — быццам знаходзіш скараб. Хто ж не хацеў бы знянаць падняць з зямлі залатую завушніцу. А калі натрапіць на таемны план закапаных багацьцяў?.. І вось купальская нач, калі курганы адкрываюць свае скарбы... Ды ў нас гэтыя курганы

¹ Абодва апавяданьні ўваходзяць разъдзеламі ў «Вечары на хутары ля Дзіканькі».

ў кожнай вёсцы. Што там за скарбы? Ну, усялякая старасьвежчына – зброя, посуд залаты і срэбны, аздобы смаргадавыя... князі ўсемагутныя, ганцы бліскавічныя, дзяўчаты прыгожыя, сталы ломяцца ад страўя і мёду... Прыгожа.

Купала не зрабіў бы цуду, каб адно заклікаў людзьмі звацца ці, скажам, апісваў архітэктурныя помнікі краіны. Гэтым праста да сэрца не прамовіш. А вось зірнуць на Беларусь як на зямлю курганоў, у кожным з якіх цепліцца свая гісторыя пра гусъляра ці Машэку, а яшчэ й гэтую гісторыю паказаць нібы на шырокім экране – ва ўсім багацьці дэкарацыяў... Зрэшты, вы й самі можаце яе падгледзець, падслушаць або прысыніць. Асабліва, калі вы паэт, пясьніар. Вось вам парада:

... Прагледзь нябесныя ўсе ходы,
Каб аж задумаўся сам Бог!

.....
Падслушай шэпты зямлі-маткі,
У скарбы ўсе яе заглянъ...

«Песьняру-беларусу», 1909.

Хіба гэта ня поўны комплекс маскультурных прынадаў – ад інтрыгі скарбашукальніцтва да касьцюмаванае меладрамы? Вы й не заўважыце, як, захопленыя, апынечеся ў полі гістарычнае ды нацыянальнае сувядомасцьці. Купалава задача – запаліць у людзях агонь цікавасці, а тады яны возьмуць у руکі і іншыя кніжкі.

Больш моцнага звышматыву, каб перабіць татальнью шэрасцьць, цемень і русіфікацыю, нельга было й прыдумаць. І Купала сам стаў гэтым матывам. Калі з ягонае творчасці выбраць усе сонна-курганны-скарба-чарадзейныя творы, застанецца Купала эклектычны, нібы расколаты звон, аскялёнкі якога не складаюць цэлага. Тым часам выбранае і будзе – сам Купала.

А што там, дарэчы, зь іншага? Любоўная лірыка – розная. Са-цыяльныя матывы – мода. Паэта спаміж модных нараканіньняў не-не дый прарывала ў пазітыў¹ або – прызнаньне, што самі вінаватыя ў такой сваёй долі². Бытавыя гісторыі – сумныя і съмешныя – можна было чытаць і ў іншых паэтаў. Заклікі: устань, ідзі, будзь... Што тыя заклікі. Пісалі вершы тады ўжо многія і пісалі падобна, а вылучыцца з многіх, прагучаць адметна можна было толькі праз свой адметны вынайдзены цуд. Краявід таксама не даваў звышвыніку. А хацелася хуткага і максімальнага эффекту, які праста азарыў бы цемру.

¹ Напрыклад, “Пакіньма напуста на лёс свой наракаць...” (1906). У прыжыццёвых выданьнях пасля 1929 г. верш не друкаваўся.

² “Шчасыце” (1906-1910). З 1928 да 1961 г.г. твор не друкаваўся.

У грамадзянскай лірыцы паэта шмат кан'юнктурных твораў – ці то на злоу дня, для газеты, як было ў нашаніўскія часы, ці то змушаная пахвальба камуністычнага рэжыму – за саветамі. Такія творы ўспрымаеш з аглядкай на час і абставіны. Але ёсьць і Купала зусім некан'юнктурны, той, які гаворыць пра пошуку нацыянальнага скарбу. Скарб – у кургане, у магіле. Гэта прадзедавы косьці, якія паэт-чарэнік здольны ажывіць і скласці ў жывыя карціны былога.

Кажуць, каб хто калі зразумеў голас той,
Не зазнаў бы ніколі ўжо гора...
Можна тут веру даць, толькі слухаць душой...
Курганы шмат чаго нам гавораць.

Гэта з паэмы «Курган», 1910 год. Паводле Купалы, курганы, такія вось масавыя пахаваныні, трэба ўважліва слухаць – прычым душою. І тады адкрыецца сапраўдная відзежа. Як у паэме «На Куцьцю»¹, 1911 год:

Заныла ўсё, замёрла ўсё, —
Ня сыпіць адвечнае замчышча²:
Там пачынаецца жыцьцё
Ў агнёх старога папялішча.

Іскрыстым, бліскатным съятлом
Заліты княскія съятліцы,
Дружына вольная кругом
Сталоў дубовых варушкица.

Залататканы абрусы
З сталоў зьвісаюць дыванамі,
На абрусох чысьцей расы
Віно красуецца каўшамі.

.....

На беласьнежны на пасад
Усходзіць князь, усходзіць княжна;

¹ У пасьмяротных выданьнях паэма не друкавалася.

² Замчышча ў гэтым выпадку — таксама магіла, курган. Макс Фасмэр у сваім этымалагічным слоўніку тлумачыць: курган — магільны ўзгорак, але таксама — крэпасць, пазычанае са старажытна-цюрскай, дзе курган і азначае крэпасць.

За імі слуг пачэсны рад
Стайць задумліва, суважна.

Агні брыльянтаў, як зарніц,
Зіяюць з княжацкай кароны, —
Краса б'е з князейных зраніц,
Як бліск маланак развуглёных...

Пачынаеца містэрый... Цяпер вы разумееце, ШТО тоіцца ў вашых курганах, ШТО ў гэтай нішчымнай і шэрай, як ваша доля, зямлі, ШТО ў вас пад нагамі?

111

Першую згадку курганнае тэмы знаходзім у самым пачатку творчасьці паэта, яшчэ ў 1906-м годзе, у вершы «Над сваёй айчызнай»¹:

Божа! гэткі съвет тут
Моц стварыла твая!
Дзе ж мой дом, дзе мой люд?
Дзе айчызна мая?

Дзе той час, у яком
Тут кіпела жыцьцё?
Свой народ быў кругом
І любіў сваё ўсё?

.....

Зынікла ўсё, як імгла,
Няма славы тваей;
Злая доля змагла
І мой край, і людзей!

Адны ў шар курганы —
Съведкі бітваў — стаяць;
Косьці к ім грубаны
Прылятаюць зьбіраць.

Да пачатку масавых рэпрэсіяў у Беларусі застаецца 30 гадоў. Купала піша пра адцягненае і даўнейшае, але з гледзішча нашага часу

¹ З 1928 да 1961 г.г. верш не друкаваўся.

гэтыя радкі гучаць як папярэджаныне. І з кожным годам тое папярэджаныне чуваць у творчасці паэта ўсё мацней. Купала пачынае «спаць на курганах», прыпадаць да іх слыхам і занатоўваць падгледжанае ды падслушанае радкамі паэзіі. Верш «Сон»¹, 1907:

.....

Я змогся. Ногі больш служыці
Мне не хацелі, чуць цягнуў.
І ўсеўся на курган спачыці,
І на кургане я заснуў.

Я съніў. А ўсё як бы наяве
Кругом мяне жыло жыцьцём:
Той абымаў, той нож крывавіў,
Той спаў летаргу зводным сном.

Збуджэння дух махаў крыламі,
Няпамяць свой скідала пыл,
Вякі пражыты за вякамі
Ўставалі з попелу магіл.

І вось тут – увага. На момант забытых князі й мінуўшчына, уся, так бы мовіць, экзотыка. У 1907-м годзе Янка Купала бачыць відзежу будучых крывавых часоў сталінскага генацыду:

Сыпіхала ў долы праўду здрада,
За быт, за шчасце ўшла вайна,
Парад цягнуўся за парадам,
Жыла, ўмірала старана.

Пасправайце ўявіць, што ў той паэтавай сучаснасці або недалёкай мінуўшчыне магло натхніць яго на гэтыя радкі, і вы ня знайдзеце адказу. Гэта прагностывы.

Тут – і будучыя даношчыкі-здраднікі, і «вайна за шчасце» – рэвалюцыя разам з чырвоным тэрорам, і парады – фасадная радасць савецкіх фізкультурнікаў, і ўрэшце гэты вось контраст: жыла – ўмірала старана. Размах камуністычнага аптымізму і масавыя рэпрэсіі пры гэтым. Пройдзе два-тры дзясяткі гадоў, і Купала сам патрапіць у палон гэтага контрасту, толькі тады ўжо нічога сказаць ня зможа.

...Пакуль жа ён гаворыць прагочым голасам, ён усю Беларусь параўноўвае з магілай. У вершы «Зь песені аб сваёй старонцы» (1905-

---

¹ Пасыля 1932 г. у прыжыцьцёвых выданьях твор не друкаваўся. Упершыню цалкам – у 1972 г.

1907), тым самым, дзе «Невясёлая старонка // Наша Беларусь: // Людзі – Янка ды Сымонка, // Птушкі — дрозд ды гусь», у Купалы вырываеща признанье:

Так няміла, як магілай,
Неяк выдае
Беларусь, мая старонка,
Ды люблю ж яе...

Седзячы на курапацкіх пахаваньнях, нашыя сучаснікі – абаронцы мемарыялу ў 2002 годзе – таксама неаднойчы признаваліся, што ўспрымаюць гэтыя магілы, як саму Беларусь, што менавіта на гэтых магілах нараджаеща будучыня краіны.

Беларускую традыцыю ўяўляць могілкі як населеняя продкамі гароды Купала разывівае да таго, што самыя курганы ў яго становяцца жывымі істотамі. Верш «Курганы» (1909):

Як хмуран пагляд туманны,
Як заўцы-званы.
На няцвіўшыя паляны
Леглі курганы.

Курганы дрэмлюць, яны сумныя, іх нельга чапаць, бо:

Хто зачэпіцца іх межаў,
Хто чапне іх сны,
Як званы на цёмнай вежы,
Стогнуць курганы.

Хіба не пра бульдозеры і экскаватары з Менскай кальцавой дарогі кажа тут пясьнір, хіба не пра той шум, які ўзыняўся ў сродках масавай інфармацыі, калі кальцавая пайшла на магілы?

У тым самым 1909-м годзе пішацца этапны верш курганнае тэмы, «Зь мінуўшых дзён»¹:

Перайшло, мінула,
Што калісь жыло,
Ў курганох заснула,
Зельлем зарасло.

З гэтага часу курган становіцца амаль абавязковым у кожным вершы паэта.

---

¹ У пасьмяротных выданьнях у Беларусі верш не друкаваўся.

Паліліся мае сълёзы
 На гасыцінцы, перавозы,
 На крывавыя паляны,
 На забытыя курганы.

«Паліліся мае сълёзы», 1909

Залягла, як пасьцель,
 Лебядзіная бель
 На загон, на курган.
 І кажан, і груган
 Занямеў не на съмех:
 Гэта сънег, толькі сънег...

«Сънег», 1909

Мой дом – узьмежных зёлак восьці,
 З сухой асінаю курган,
 Дзе тлеюць прадзедавы косьці,
 Дзе плача ночка ды туман.

«Мой дом», 1910

Купала быццам рыхтуе чытача да сваіх вялікіх містэрый. Каб жывей уяўляць тыя фантазіі, якія чаравікі пакажа, ажыўляючы курганы, чытач павінен прыгледзецца да ўласнага навакольля, пабачыць свае, блізкія да сябе курганы, якія ёсьць і за вёскай, і пад лесам, і во – каля самага дому.

Яшчэ адзін спосаб абудзіць цікавасць да курганоў, у якіх скаваны скарб Беларусі, — праз антытэзу, праз горычнае «Гэй, маўляў, хавайце»¹.

Гэй, капайце, далакопы,
 Яміну-магілу, —
 А шырока, а глыбока,
 Колькі хваціць сілы

Так капайце днём і начай,
 Помачу склікайце, —
 Бо ў тым доле хаваць будзем,
 Беларусь хаваці.

1910

Такім чынам, ланцуг вобразаў замыкаецца: Беларусь – магіла – курган – скарб – крэпасць – Беларусь.

¹ Верш “Гэй, капайце, далакопы...” з 1929 да 1961 г. у Беларусі не друкаваўся.

На кургане на адвечным,
Пад асінай векавой,
Сеў дудар, сагнуўшы плечы,
З пасівелай галавой.

«Дудар», 1910

Спавітыя плесьняю вёскі
Між пустак заселі бясьсільна,
Ўтуліўшыся ў цені бярозкі
На вечным кургане бадыльным.

.....

Ты съпіш, ты жывеш мімаходам,
Мой край, як съцяпная магіла,
З сваім незавідным народам,
З патухшай і славай, і сілай.

«Мой край», 1910

А гэта, між іншым, 1910 год. Самы росквіт «Нашае Нівы» і самы росквіт Купалавай творчасыці. У царской Рasei – сякая-такая лібералізацыя. Да першай суսветнай вайны яшчэ чатыры гады. Што такога масава-зьнішчальнага з нядайніх падзеяў магло даць Купалу падставы пароўноўваць свой край з магілай? Ды і ў тагачаснай «Нашай Ніве» ня знайдзеш інфармацыйнае нагоды для такога пароўнаньня. Значыць, Купала піша пра будучыню?

І ня толькі Беларусь у яго – магіла, але і народ беларускі – магіла:

Бясьсільна народ свой пытаю,
Абняўшы пахілены крыж:
— За што ты ад краю да краю
Магілай жывою ляжыш?

«Пад крыжам», 1912

Купалаў «Сон на кургане» стаў спосабам здабываньня (высьненія) нацыянальнае ідэі¹, за што паэта і назвалі ідэолагам адраджэння. Наступныя буйныя творы-містэрыі «Курган», «На Куцьцю», «Гарыслава», «На Дзяды», «Бандароўна», «Магіла льва», «Сон на кургане» – адным съязгам ажыўляюць схаваныя ў курганах таямніцы мінуў-

¹ У бязродных (!) скарбашукальніках прачынаецца гісторычнае і нацыянальнае сведамасць.

шчыны, становяцца асноўнай тэмай і складаюцца ў найбольш плённы перыяд творчасці паэта.

Съветач тайнаў — гэта місія Купалы і як ідэолага. Паэт выступае павадыром свайго цёмнага народу ва ўласную мінуўшчыну. Ён кажа — глядзіце: у курганах вашых — сапраўднае золата, якое съведчыць пра вашу супольную спадчыну, а гэта значыць, пра тое, што вы і ёсьць супольнасць, народ, і нічым ня горшы за тых расейцаў або палякаў ці іншых.

Раскрытыя прарокам съведчаныні гісторыі даюць народу абургунтаванае права на існаваныне — на незалежнасць, сваю культуру, мову, на сваю нацыянальную гіднасць. Купала клікаў «цёмнага мужыка» да асьветы і, разам з тым, захапляўся прыгоствам сваёй краіны і яе людзей, паказваючы і тут на адметнасць народу.

Што здарылася з гэтай тэмай і самым паэтам далей?

111

Курганская тэма пануе ў Купалы аж да першай сусветнай вайны. У 1916-м і 17-м паэт маўчиць, а ў 18-м годзе ягоная містэрый — ажыўленыне курганныага скарбу — рэзка палітызуецца. Пазней гэтыя вершы будуць забароненыя:

Паўстань, народ! Прачніся, беларусе!
Зірні на Бацькаўшчыну, на сябе!
Зірні, як вораг хату і зямлю раструсіў,
Як твой навала злыдняў скарб грабе!

«Свайму народу», 1918

На сход, на ўсенародны, грозны, бурны сход
Ідзі, аграблены, закованы народ!

Аб вечным катаваныні, зъдзеку далажы
І пакажы на курганы і на крыжы.

«На сход!», 1918

Таксама ў 1918-м годзе ў вядомай усім са школы «Спадчыне» — гэта дзе «Ад прадзедаў спакон вякоў // Мне засталася спадчына...» — прагучаць яшчэ «казкі-сны» і тая страфа, якую выдалялі з савецкіх выданьняў:

І ў белы дзень, і ў чорну ноч
Я ўсьцяж раблю агледзіны,
Ці гэты скарб ня збрыў дзе проч,
Ці трутнем ён ня зъедзены...

... і ўсё. Асноўны матыў творчасці Янкі Купалы на гэтым вычэрпваеца. Съпярша ўсе курганы, скарбы і цуды-чарарадзействы паэт адпісвае да мінуўшчыны – як рудыменты, пазней яны і ўвогуле супярэчаць бальшавіцкай ідэалогіі. Калі трэба славіць і съцвярджаць, а таксама чэсна атрымліваць кожнаму па працы, якое ж можа быць скарбашукальніцтва? Чужая матэрыя...

Сваю «савецкую лірыку» Купала пісаў вымерханы, стомлены і раптам састарэлы. Ён рыфмуе, але гэта ўжо ня голас бога, які прамаўляў праз яго некалі. У 1931-м ён, магчыма, і сам не заўважае, што агітуе за новыя «курганы»:

Каб і апартуністы —
Ці левы ён, ці правы —
Ня мог прыносіць шкоды
Для ленінскае справы.

За паэта піша ня бог Купала, а пазасталая ад таго бога асадка даўно памерлага Яна Луцэвіча. Асадка пільна адсочвае ваганыні партыйнай лініі, славіць Сталіна і камунізм, бэсьціць ворагаў, шкоднікаў і шпіёнаў. 1937-ы год у ягонай творчасці пачынаецца вершыкам з ужо не бязвіннаю назвай — «Мала іх павесіць». У Курапатах поўным ходам ідуць расстрэлы...

Няма сэнсу дапытвацца, ці ведаў аўтар пра Курапаты і што ён пра іх думаў. Мабыць жа ведаў, прычым столькі, што хапіла, каб ня думаць, не магчы думаць наогул. Моцна перабольшаны паток ТАКОЙ інфармацыі паралізуе, і ні думаць, ні казаць ужо проста няма чаго. Гэта ня драма і не трагедыя, якія яшчэ могуць пераплаўляцца ў мастацкія жанры. Гэта катастрофа, ад якой творца нямее і съветач тайнаў канчатковая гас্�цініца...

Прызнаным прарокам і геніем, беларусам нумар адзін Янка Купала стаў яшчэ ў нашаніўскія часы. Пэўна, звычайнаму чалавеку няпроста несьці ў сабе праз жыцьцё такую місію. Патрэбная ні больш, ні менш «дамова» з богам. Купала нёс сваю ношку ажно да трыццатых гадоў, калі камуністычныя ўлады пачалі ламаць яго на іншы лад. Вялікі паэт мусіў пісаць дрындышкі на хвалу новаму парадку. На тое спатрэбілася цераз арышт і спробу самагубства ажывіць пакінутае богам цела Яна Луцэвіча, які і ўстаў, нібы той зомбі, і напэўна ж узгадаў свой (а не Купалаў) даўні вершаваны настрой, занатаваны ў сакавіку 1906-га году. Для яго, ужо тады памерлага душою Луцэвіча, за гэты час нічога не зъмянілася ў съвеце.

Будзь ты дуж, як вада,
Як жалеза, цвярды, —
Калі ж нойдзе нуда,
Ты ня зможаш нуды!

Як благая напасьць,
Атуманіць сабой
І спакою ня дасьць,
Аж заныеш душой...

Стане пеклам жыцьцё,
Людзі – горш ад зьвярэй;
Думаць будзеш усё,
Як памерці скарэй...

Ян Луцэвіч, пазбаўлены голасу з вышыняў Алімпу ды гімнаў Рыгведы, сам ператварыўся ў нейкае падабенства кургана, які закрыў свае скарбы ад чужога вока і застыў нерухомы, безуважны, бяздумны. Кожную хвілю гатовы ня быць. Ягоны жывы голас у радыёзапісах таго часу гучыць, як голас з таго сьвету.

Ён ужо ня мог ня скончыць такое жыцьцё самагубствам. Даастачы вычарпаны і пазбаўлены голасу, што ён мог яшчэ? Маўчаць? Дык маўчаць для прарока і значыла – перастаць жыць. І ён шукаў свае съмерці.

Версіі пра забойства выглядаюць у гэтым кантэксьце жанравай эклектыкай. Аб'ект нацыянальнага культу аўтары версіяў ператвараюць ў такога сабе героя-змагара, якога некаму трэба прыбраць з дарогі. Але ці магчыма фізічна зьнішчыць нацыянальны культ? Натуральна, не. І ўяўныя забойцы наўрад ці пайшлі б на такую безвыніковую, а прытым рызыкойную «мокрую» справу.

Чаканьне фізічнае съмерці за дзесяць гадоў выцягнула з паэта астэтнія сокі. Пішучы свае вершы пра Сталіна, ён інтуітыўна імкнуўся быць на плыву, ня выпасьці з поля зроку свайго народу і сваёй краіны. Яму, як прароку, менавіта гэта было найважней — «з цэлым народам гутарку весьці». А «Сталін» быў дазволам застацца на першым месцы ў школьніх праграмах. Прычым застацца мусіў ня ён, Іван Луцэвіч. Застацца мусіла «Спадчына» — тая, што ад прадзедаў спакон вякоў. Урэшце так яно й выйшла. Купалу пакінулі прарокам, што было б немагчыма пры эміграцыі або пісаныні ў стол. А для пакаленьняў беларусаў радзіма і надалей пачыналася з ягонай «Спадчынай».

Купала застаецца жывы настолькі, наколькі заўсёды жывая і прыцягальная для людзей ідэя адкрывання скарбай, што ляжаць у курганах, пакуль не зьяўляеца чараўнік, маг, magic і не паказвае ўсім, ЧАГО яны ў сябе пад нагамі ня бачаць. Застаецца і вялікі эмацыйны напал, энергетыка гэтих твораў, якая хвалюе і абуджае. Калі самыя звыклыя словаў наўпрост сягаюць у сэрца і застаюцца там назаўжды.